

Den danska vänsterns militanta antifascism under 1930-talet

Charlie Krautwald, *Kampklar! Venstrefløjen og en militante antifascisme i Danmark 1930–39*, 253 s., ill., Syddansk universitetsforlag, Odense 2020.

NORDEN HAR OFTA framställts som ett undantag i 1930-talets europeiska historia. Medan fascistiska, nazistiska och auktoritära högerregimer etablerades i Öst- och Centraleuropas stater, utvecklades de nordiska länderna i en helt annan riktning under årtiondet mellan den stora börskraschen i New York 1929 och andra världskrigets utbrott. De demokratiska institutionerna bevarades i Norden och en social omfördelning av samhällets resurser inleddes utan att den kapitalistiska marknadsekonomins grundvalar på något sätt ruckades. I ett retrospektiv blev som bekant den skandinaviska modellen en framgång och förebild redan då den var i görningen. Samtidigt var 1930-talet en turbulent tid också i de nordiska samhällena. Fortfarande är den historiska kunskapen om politiskt våld och politisk extremism som gick in för att utmana demokratins grundspelregler rätt begränsad.

Mellankrigstidens fascism och nationalsocialism i de nordiska länderna har varit föremål för rätt många studier under de senaste årtiondena, medan studierna av rörelser och aktörer som betecknats som antifascistiska har varit färre. Den danske historieforskaren och doktoranden Charlie Krautwalds bok är därmed det första fackhistoriska verket om militant antifascism i ett nordiskt land under mellankrigstiden. Krautwald inspireras av den internationella forskningen om antifascismens historia, och utgående från den betecknar han antifascism som en politisk ståndpunkt som historiska aktörer medvetet gjorde för att bekämpa fascismen. Krautwald har tidigare publicerat artiklar om den danska vänsterns militanta antifascism, bland annat i två redigerade volymer om nordisk antifascism: i HTF 2017:1 och i antologin *Anti-fascism in the Nordic Countries. New Perspectives, Comparisons and Transnational Connections* (2019).

Krautwald påpekar att det fanns olika typer av antifascistiska aktörer med olika ideologiska världssyner och att arbetarrörelsen ingalunda stod ensam i kampen mot fascismen under mellankrigstiden. I hans bok avgränsas studien till att omfatta vänsterns militanta och radikala antifascism, en rörelse som valde att öppet konfrontera fascisterna i det offentliga rummet. Den här typen av antifascism i Danmark hade internationella förebilder, och både kommunister och socialdemokrater hade en utarbetad ideologiskt färgad tolkning av fascismen och fascisternas anhängare. Framför allt den tyska vänsterns antifascism påverkade den danska och utgick från analysen att fascismen var en våldsrörelse som endast kunde bekämpas med våld. Både fascisterna och kommunister var de främsta utmanarna av den nyligen införda parlamentariska demokratin i Europa efter första världskriget, och inför gatans politik stod demokratin ibland rätt så handfallen. Det väcker i sin tur frågan: Vem försvarar demokratin i det offentliga rummet mot antidemokratiska angripare? Under mellankrigstiden blev emellertid gatan en plats där de två antidemokratiska ytterlighetsrörelserna kämpade besinningslöst mot varandra, vilket i sig kan anses ha varit en påfrestning för det demokratiska samhället. Tidigare forskning visar även att parlamentarismen i Norden stod på en ytterst bräcklig grund och att det fanns inflytelserika grupper, kanske främst till höger, som var redo att lägga den nyligen introducerade rösträtten och demokratin på hyllan för ett mer auktoritärt styre. Samtidigt var det främst kommunisterna som önskade den borgerliga parlamentariska demokratin upplösning genom klasskamp och revolution enligt bolsjevikisk förebild.

Vem som kastade den första stenen har varit under debatt i historieforskningen om mellankrigstidens gatuvåld, och Krautwald ansluter sig till dem som i debatten pekat ut fascisterna som den angripande parten. Det här synsättet ligger nära den samtida marxistiska tolkningen, där fascismen ansågs utgöra en extrem form av den borgerliga klassens och

kapitalismens förtryck av arbetarklassen. Det här argumentet återspeglas till viss del i den tyske historikern Dirk Schumanns tes om att det var högerns reaktionära politiska våld som mobiliserade delar av arbetarrörelsens anhängare till försvarsstrid. Schumanns perspektiv utmanar förvisso den borgerliga apologetiska synen på fascismen som en ”nödvändig” reaktion på kommunistisk mobilisering. Det politiska våldet som kom till känna på gatorna i Weimartyskland blev en kamp om hegemonin och synligheten i det offentliga rummet. Det här perspektivet utgör en viktig utgångspunkt för Krautwalds tolkning av antifascistiskt (och fascistiskt) gatuvåld i Danmark vid tiden strax före och efter Hitlers maktövertagande i grannlandet Tyskland.

Krautwald avgränsar sin studie till att omfatta det antifascistiska våldet i Köpenhamn under 1930-talet, som då tycks ha varit huvudskådeplats för sammandrabbningar mellan fascister och antifascister i Danmark. Han påpekar inledningsvis att våldsamma sammandrabbningar även förekom på annat håll i Danmark under den här tiden, men förmodligen i mindre skala än i huvudstaden. De grupper och organisationer som bildades verkade i anslutning till det danska kommunistpartiet (DKP), som i hög grad följde de instruktioner som gavs från den kommunistiska internationellen (Komintern) i kampen mot fascismen. Men också socialdemokrater hängav sig till ett militant motstånd mot fascismen, även om de verkade i utkanten av huvudfåran i den socialdemokratiska arbetarrörelsen.

I boken genomför Krautwald en detaljerad studie av den militanta och radikala antifascismen: han lyckas identifiera 145 aktioner mot grupperingar som Krautwald på goda grunder kallar fascistiska. Sammanstötningarna var våldsamma och i ett fall kostade de livet på en ung dansk socialdemokrat. Den kanske främsta klart fascistinspirerade organisationen i Danmark var Konservativ ungdom med sina uppemot 20 000 medlemmar i hela landet. Även om fascismen och nazismen aldrig nådde större framgångar i dansk politik, var mobiliseringen mot rörelserna ett tecken på att de upplevdes som ett reellt hot mot arbetarrörelsen och enligt många socialdemokrater också mot demokratin. Oron stärktes i och med Hitlers framgång i riksdagsvalet 1932 och maktövertagandet året därpå. Krautwalds studie visar att de antifascistiska våldsaktionerna i Danmark ökade markant just i samband med det nazistiska maktövertagandet 1932–1934. Danska nazister och fascister inspirerade av Hitler och Mussolini vädrade morgonluft vid den här tiden och blev allt synligare i gatubilden, vilket i sin tur mobiliserade delar av den radikala vänstern till antifascistiskt motstånd. Det framgår av det markant ökade antalet antifascistiska aktioner 1933–1935 som markerar en ”kampfas” i den danska vänsterns antifascism.

Efter 1935 avmattades de antifascistiska aktionerna. Enligt Krautwald var en orsak att många militanta antifascister i vänstern sökte sig till den

nya internationella skådeplatsen där vänstern bekämpade fascismen: det spanska inbördeskriget. En annan möjlig orsak är Kominterns ändrade taktik i antifascismen där kommunister uppmuntrades att ingå folkfronts-samarbete med de tidigare besvurna fienderna socialdemokraterna för att bekämpa fascismen. Krautwalds studie är ett gott exempel på både fascismens/nazismens och antifascismens transnationella historia och på hur symboler, diskurser, koreografi och repertoar förflyttades från land till land och anpassades i olika lokala rumsliga kontexter. För Köpenhamns del är det slående hur exakt lik antifascismen där var den som utövades i Weimartyskland före nazisternas maktövertagande – något motsvarande som i Köpenhamn har mig veterligen inte i samma utsträckning påträffats på annat håll i Norden för den här tiden.

Krautwalds bok är en mycket detaljerad och välskriven historisk studie, där författaren utför en noggrann källkritisk granskning av befintliga källor och för en genomtänkt argumentation kring det historiska fenomen som kallas vänsterns militanta antifascism. Boken är välillustrerad och bilagorna utgör ett tacksamt supplement som gör det lättare för läsaren att hänga med i myllret av aktioner och lokala antifascistiska organisationer. Krautwald för fram den statsvetenskapliga och sociologiska teori-bildningen kring kollektiva konfrontationer, som visserligen är relevant för denna studie men som enligt min mening kan leda till för struktur-centrerade analyser med följderna att den enskilda individens intentioner och handlingar blir osynliga. Utfallet blir då lätt att förståelsen av vänsterns militanta och radikala antifascism förstås utifrån organisationernas egna och på förhand givna kollektiva identitetsbildningar. Talande för den här boken är att det i ytterst få fall förekommer individuella aktörer, och massan blir rätt så anonym.

Det blir även oklart hur förhållandet såg ut mellan Köpenhamns brokiga arbetarklassmiljöer och vänsterns antifascistiska grupperingar. Vilken relation hade den danska militanta antifascismen till stadens arbetarkultur och folkliga politiska kultur? Fanns det en tradition av ”bråkighet” i den danska vänstern på motsvarande sätt som exempelvis på andra sidan Öresund i Malmö, vilket framgår bland annat av Stefan Nyzells avhandling om den lokala arbetarrörelsens användning av politiskt våld mot strejkbrytare under mellankrigstiden. Just med tanke på framtida forskning kunde det mikrohistoriska perspektivet tillämpas. Det vore önskvärt med ett större fokus på att förstå drivkrafterna och intentionerna för olika individer och grupper, och deras olika villkor för att verka (eller inte verka) mot fascismen under 1930-talet. Här kan med fördel nämnas historikern Pamela E. Swetts bok *Neighbors & Enemies. The Culture of Radicalism in Berlin, 1929–1933* (2004) som är en intressant mikrohistorisk studie av ett Berlin-kvarters radikaliserings under Weimartysklands sista år.

Den danska vänsterns militanta antifascism var en synlig men rätt liten rörelse som dock agerade vid en avgörande historisk tidpunkt i Danmarks historia. Det är möjligt att så är fallet, att vänsterns antifascism med sina våldsamma aktioner lyckades förhindra fascismens och nazismens fotfäste i dansk politik under 1930-talet – vilket däremot ”kamraterna” i Weimartyskland misslyckades med. Men jag saknar en diskussion som ställer den här studien i relation till de många andra, etablerade historiska förklaringarna till att Danmark, och för den delen också det övriga Norden, inte blev fascistiskt. En kritisk diskussion kring dansk och även nordisk/skandinavisk politisk kultur kunde ha passat väl in här, för att diskutera vilka möjligheter och begränsningar det fanns för vänsterns militanta antifascism att göra sig gällande i Danmark under mellankrigstiden. Krautwalds bok är till syvende och sist ett välkommet bidrag till nordisk arbetarhistoria, som i mindre utsträckning har undersökt antifascismen i de nordiska länderna. Boken är också ett välkommet inlägg i den samhällsvetenskapliga och allmänna debatten om begreppet politik och politisk extremism i de nordiska demokratierna.

Matias Kaihovirta